

Onze eeuw

Waar komt toch het idee vandaan dat het openbaar bestuur de samenleving bestuurt? Dat wij allemaal opvarenden zijn van het schip van staat met de regering als kapitein op de brug? Dat je op die brug ver kunt kijken en dat regeren dus vooruitzien is?

Aan het eind van de twintigste eeuw zouden we beter moeten weten. Onze ouders en grootouders hebben bij miljoenen tegelijk achter vaandels aangelopen op weg naar een toekomst die beter zou zijn. Via het algemeen kiesrecht zouden ze macht krijgen en als dat eenmaal was gebeurd zou het leven beter worden. De vergissingen en misdragingen van de egoïstische regenten zouden geschiedenis zijn.

De twintigste eeuw was de eeuw van de grote-massa-ideologieën – die er allemaal van uitgingen dat regeringen de politieke agenda zouden vaststellen overeenkomstig de maatschappelijke behoeften en dat vervolgens die agenda adequaat zou worden uitgevoerd. Je hoeft maar even achterom te kijken om te zien dat daar weinig van terecht is gekomen. De oorlogskerkhoven liggen vol met slachtoffers van bestuurlijk gebrek aan vooruitzien. Veel ellende van onze eeuw was te voorkomen geweest als er werkelijk vooruit gekeken was, als er werkelijk een passende politieke agenda was opgesteld en als die werkelijk adequaat was uitgevoerd.

Natuurlijk er was óók vooruitgang. Maar die was meer te danken aan nieuwe technieken dan aan verstandige, vooruitziende overheden. De uitvinding van de riolering en de waterleiding is voor het menselijk welzijn belangrijker geweest dan de invoering van de verplichte ziekteverzekering. En hetzelfde kun je zeggen van de verbrandingsmotor, de elektriciteit en al die andere vooruitgangproducten waarbij de overheid niet veel meer deed dan zorgen voor een fatsoenlijke verdeling.

Bescherming van de zwakken, rechtvaardige verdeling van de schaarste, garantie van een minimaal humaan niveau - anders gezegd: reageren op bestaande situaties - daarin was de overheid in onze eeuw op z'n best. Maar besturen met het oog op de toekomst? Vergeet het maar. Politieke agenda's worden vooral bepaald door continuïteit en conservatisme, door extrapolatie van de status-quo. Vër vooruitziende bestuurders krijgen geen poot aan de grond. Je hebt een ramp, of de angst voor een ramp, nodig om een herschikking van de prioriteiten te bereiken. Pas als het kalf verdronken is, wordt de put gedempt.

Laat ik niet te negatief zijn over de bestuurlijke neiging om vooral de status-quo te extrapoleren en nieuwe ontwikkelingen en behoeften te negeren. Bestuurders met visie kunnen zich flink vergissen; ze laten ons risico's lopen die vermeden konden worden. De twintigste eeuw heeft ook een aantal rattenvangers van Hameln voortgebracht waar burgers in goed vertrouwen achteraan liepen om tenslotte te eindigen in een lugubere chaos.

Maar de traagheid van het bestuur kan gevaarlijk worden, vooral als het gaat om die taken van de overheid die tot de meest wezenlijke behoren: de bescherming van de burgers. Van oudsher is die bescherming toegedeeld aan twee organisaties: aan de krijgsmacht voor de bescherming tegen de vijand van buiten, aan politie en justitie voor de bescherming tegen de vijand van binnen. Bijna vijftig jaar lang vonden we de bescherming tegen de vijand van buiten het belangrijkste. Tien jaar geleden is die vijand vrij onverwacht van het toneel verdwenen. De afgelopen tien jaar is daarentegen de binnenlandse vijand in betekenis toegenomen. Je zou dus zeggen dat het tijd wordt om de accenten om te wisselen. De strijdkrachten zijn niet echt meer nodig maar politie en justitie zijn onderbezet en overbelast en hebben dus extra aandacht nodig.

Toch zien we dat de betekenis van de strijdkrachten nog steeds zwaar wordt geaccentueerd - met argumenten die sinds Srebrenica op de burger niet veel indruk maken. Wie bij de strijdkrachten gaat, opteert voor een interessante functie, de defensiebegroting is nog steeds hoog - flink wat hoger dan in een vergelijkbaar land als België.

De politie is niet interessant, daar ga je heen als je nergens anders terecht kunt. De organisatie maakt een beduimelde indruk, wie snel weer weg kan, laat dat niet. Het prestige van de rechterlijke macht is flink aan het slijten; de Naturalisatie- en Immigratiedienst doet dossiers af in een tempo vergelijkbaar met een olifantendracht. En al die ellende komt niet voort uit incompetentie van de betrokken ambtenaren, maar alleen maar uit een evident gebrek aan zorg voor het apparaat.

Als er iets is wat de burgers in elk geval van de overheid verwachten dan is dat de handhaving van de openbare orde en veiligheid. Waar die afwezig is valt de publieke samenleving uit elkaar en daarmee de basis van ons overheidsbestel. Het zou de moeite waard zijn als je in de volgende eeuw weer met enige trots zou kunnen zeggen dat je bij de politie of de justitie werkt. ♦

door Jan Vis

Dr. J.J. Vis is lid van de Raad van State en oud-hoogleraar staatsrecht.